

جمهوری آذربایجان - رژیم صهیونیستی

اسرائیل: روابط ویژه به رغم تنگناها

نویسنده: گالیا لیندن استرائوس*

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۸/۱۰

ترجمه: مهسا مهرانگیز**

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۱۰/۲۲

چکیده

نزدیکی به کشورهای غیر عرب همواره اولویت کلیدی رژیم اشغال‌گر قدس بوده است. در مقاله حاضر که به قلم یکی از محققان ارشد مسایل اسرائیل نگاشته شده، نویسنده ادعا می‌کند که جمهوری آذربایجان و اسرائیل نیازهای بسیار حیاتی به همدیگر دارند و این نیاز متقابل، دو طرف را ترغیب کرده تا به رغم همه موانع، رابطه‌ای ویژه با هم برقرار کنند. این نوشتار نکته‌هایی دارد که نمی‌توان با آنها هم‌نوا بود اما نکات استراتژیک و کاربردی متعددی در آن است که متن را خواندنی می‌کند. استفاده طرف آذربایجان از یهودیان شوروی سابق و امید اسرائیل به یهودیانی که آذربایجان را به خوبی می‌شناسند، از مطالب ظریف مقاله می‌باشد.

واژگان کلیدی: محدودیت استراتژیک، رابطه ویژه، عمران جانشینی، سرمایه‌های به نام مهاجرین، مسئله قره‌باغ

* تحلیل‌گر سیاست بین‌الملل و متخصص در روابط خارجی اسرائیل

Source: Strategic Assessment, vol. 17, No. 4, January 2015, pp.69-79.

** پژوهش‌گر در مطالعات منطقه‌ای و دانش‌آموخته دانشگاه علامه طباطبائی

فصلنامه مطالعات منطقه‌ای: آمریکاشناسی-اسرائیلیشناسی، سال هفدهم، شماره اول، زمستان ۱۳۹۴، صص ۹۱-۸۱.

تلگرافی از طرف سفارت آمریکا در جمهوری آذربایجان در ویکیلیکس منتشر شد که مدعی بود الهام علی اف، رییس جمهور آذربایجان، روابط آذربایجان - اسرائیل را به توده یخی تشبیه کرده است که بیشتر آن زیر سطح آب قرار دارد و فقط قسمت قله آن هویداست. علاوه بر آن، روابط استراتژیک بین دو کشور تا جایی که بازیگران را به سیاست‌های ماجراجویانه وادار نکند، در راستای منافع آمریکا و غرب است. می‌توان به یقین اظهار کرد آذربایجان کشور مسلمانی است که در حال حاضر اسرائیل از روابط نزدیک با آن بسیار منتفع می‌شود. این امر تعجب‌آور است؛ چرا که آذربایجان با ایران مرز مشترک دارد و اغلب مردم آن شیعه هستند (اگرچه این کشور حکومت سکولار دارد)، اما به نظر می‌رسد بعد از بیش از دو دهه روابط دیپلماتیک سطح روابطشان به اوج خود رسیده است.

هائرتز در سپتامبر ۲۰۱۴ به دنبال سفر موشه یعلون، وزیر دفاع اسرائیل، به آذربایجان طی چند صفحه اطلاعاتی در مورد صادرات اسلحه به جمهوری آذربایجان که به‌عنوان بعد کلیدی در روابط بین آن دو اشاره شده بود، منتشر کرد. یک تحلیلگر روزنامه اعلام کرد صادرات اسلحه به آذربایجان به شروع مجدد درگیری‌ها در منطقه قره باغ و کشتار مردم ارمنستان توسط آذربایجان کمک خواهد کرد. در پاسخ به آن، مقاله‌ای چاپ شد که تاکید می‌کرد روابط نزدیک بین ایران و ارمنستان برای اسرائیل مشکلاتی ایجاد کرده و نیز اعلام نمود آذربایجان شریک مطمئنی برای اسرائیل است. تطهیر نژادی آذری‌ها توسط ارمنستان در دهه ۱۹۹۰، مسئولیت ارمنستان در ناتوانی برای یافتن راه حل مناقشه قره‌باغ و مناطق هم‌جوار و در نهایت حمایت روسیه از ارمنستان، عواملی است که در این مقاله از آنها به‌عنوان یاری‌دهنده به بن‌بست یاد می‌شود. چنین مباحثی بار دیگر چگونگی ماهیت روابط اسرائیل - آذربایجان و نیز میزان ثبات این رابطه را به چالش می‌کشد.

پیش‌زمینه

در آوریل ۱۹۹۲، اسرائیل و آذربایجان اندکی بعد از فروپاشی شوروی سابق روابط دیپلماتیک برقرار کردند. در سال ۱۹۹۳ اسرائیل سفارت خود را در باکو افتتاح کرد، اما آذربایجان با وجود وعده‌ای که چندین سال داده است، همچنان سفارتی در تل‌آویو ندارد. در عوض کانال ارتباطی

غیررسمی برای مذاکرات بین دولتی از طریق دفتر خطوط هوایی اسرائیلی در آذربایجان برقرار کرده است.

از زمان برقراری روابط دیپلماتیک بین آذربایجان و اسرائیل، ملاقات‌هایی در سطح سران ارشد صورت گرفته که اغلب آنها طرف اسرائیلی بوده است. در سال ۱۹۹۷ بنیامین نتانیا‌هو، نخست وزیر اسرائیل، هنگام بازگشت از شرق دور توفقی میانجی‌گرایانه در باکو داشت. در ۲۰۰۹ شیمون پرز طی سفر رسمی به آذربایجان رفت و آویگدور لیبرمن، وزیر امور خارجه اسرائیل، نیز چند دیدار رسمی (فوریه ۲۰۱۰، آوریل ۲۰۱۲، آوریل ۲۰۱۴) از باکو داشت. در سال ۲۰۱۳، وزیر امور خارجه جمهوری آذربایجان، المار ممدیاراف، ملاقات رسمی با سران اسرائیلی داشت. این در حالی بود که در سپتامبر ۲۰۱۴ یعلون اولین وزیر دفاع اسرائیل بود که به آذربایجان سفر می‌کرد.

جمهوری آذربایجان مقصدی برای صادرات صنایع دفاعی اسرائیل است. سازمان‌های دفاعی اسرائیل نیز در آموزش نیروهای تخصصی و هیئت‌های بادیگارد افسران ارشد آذربایجان، ساخت سیستم امنیتی فرودگاهی در باکو و تعمیر و بهبود تجهیزات نظامی باقی مانده از دوران شوروی (به‌ویژه تانک‌ها) همکاری می‌کنند. در سال ۲۰۱۲، گزارشی مبنی بر معامله ۱۶ میلیارد دلاری حاصل از فروش سلاح از شرکت‌های تجهیزات ماوراءجوی اسرائیلی به آذربایجان منتشر شد. این معامله شامل سیستم‌های ماهواره‌ای و تجهیزات هوایی بدون سرنشین (یو.ای.وی) بود. آذربایجان در سه سال اخیر بیشتر از قبل مقصد مهم صادرات اسلحه اسرائیل شده است. برخی بر این باورند که حجم معاملاتی به ارزش چهارمیلیارد دلار بین این دو بازیگر امضا شده است.

منافع آذربایجان در ایجاد روابط با اسرائیل

یکی از مهم‌ترین اهداف سیاست خارجی در نگاه دولت آذربایجان آزادسازی و بازپس‌گیری مناطقی است که در جنگ قره‌باغ در اوایل دهه ۱۹۹۰ از دست داد. آذربایجان به‌دلیل همین روابطش با اسرائیل است که معتقد است در صورت شکست مذاکرات دیپلماتیک اقدام نظامی غیرمحمول نیست و برای چنین رویارویی آماده می‌شود.

مبنای اختلاف میان جمهوری آذربایجان و ارمنستان بر سر قره‌باغ به سال‌های ۱۹۲۱ - ۱۹۲۰ باز می‌گردد که در آن مساله تعیین مرز بین جمهوری‌های سوسیالیست شوروی ارمنی و آذربایجان در قالب اتحادیه جماهیر شوروی مطرح شد. در سال ۱۹۲۱ جوزف استالین، کمیسر وقت ملیت‌های شوروی، مشخص کرد قره‌باغ که اکثر ساکنین آن ارمنی بودند، به‌عنوان استان خودمختار در آذربایجان و نه ارمنستان شناخته شود. در سال ۱۹۸۸ ارمنی‌های قره‌باغ خواستار جدایی طلبی از آذربایجان و ملحق شدن به ارمنستان شدند. ارمنی‌ها در سال ۱۹۹۱ رفراندومی در قره‌باغ برگزار کردند و استقلال جمهوری قره‌باغ را اعلام کردند. درگیری‌ها در قره‌باغ منجر به فرار ۲۰۰۰۰۰ ارمنی از آذربایجان به قره‌باغ و ارمنستان و فرار ۱۸۵۰۰۰ آذری از ارمنستان و ۴۵۰۰۰ نفر از قره‌باغ به داخل آذربایجان شد. به‌رغم میانجی‌گری‌های بین‌المللی از سال ۱۹۸۸ تا ۱۹۹۴ که آتش‌بس اعلام شد، به‌طور مداوم وضعیت بغرنج‌تر شد. ارمنستان کنترل ۱۶ درصد از زمین‌هایی که در زمان شوروی متعلق به آذربایجان بود، در دست گرفت. جمهوری آذربایجان میانجی‌گری سازمان امنیت و همکاری اروپا را پذیرفت، اما همچنان به‌نظر می‌رسد برای یافتن راه حل مناقشه مسیر طولانی در پیش است و آذربایجان بر روی سناریویی کار می‌کند که اقدام نظامی را در پی دارد و در این بین اسرائیل نقش بسیار مهمی دارد؛ چرا که اسرائیل تنها بازیگری است که با وجود اعمال تحریم کشورهای سازمان امنیت و همکاری اروپا نسبت به فروش سلاح به آذربایجان و ارمنستان (حداقل در سطح اعلامیه‌ها)، حاضر به فروش سلاح به آذربایجان شده است.

مساله دیگری که بین آذربایجان و اسرائیل پیوند برقرار می‌کند، تهدید ایران است که دو بازیگر از آن به عنوان تهدید وجودی یاد می‌کنند. نگرانی ایران درباره تحریک آذری‌های ساکن در این کشور (که شامل بیشترین اقلیت‌ها در ایران است و حدود نیمی از جمعیت این کشور را تشکیل می‌دهد) برای جدا شدن از ایران و تشکیل آذربایجان بزرگ باعث به وجود آمدن منازعات اساسی بین ایران و آذربایجان شده است. افزون بر آن در طول جنگ قره‌باغ و اراضی مجاور (و حتی زمان حال)، ایران متحد ارمنستان به‌شمار می‌رفت. منبع دیگر اختلاف بین این آذربایجان و اسرائیل تقسیم منابع طبیعی دریای خزر است و از طرف دیگر، آذربایجان ایران را به تشویق جنبش‌های احیای مذهبی بین جمعیت شیعه متهم می‌کند.

آذربایجان برای حفظ تعادل ظریف در روابطش با روسیه تلاش می‌کند و برقراری روابط با غرب و به‌ویژه اسرائیل را به عنوان امر ضروری در حفظ استقلال سیاست خارجی خود می‌پندارد. آذربایجان تمایلی به پیروی از روسیه ندارد، اما به‌خوبی آگاه است که اگر روسیه تصمیم بگیرد باکو در این جنگ شرکت کند، چه خسارت‌هایی می‌تواند به‌دنبال داشته باشد. در واقع آذربایجان مجاب شده است که بدون کمک روسیه به ارمنستان، این کشور قادر به ادامه کنترلش بر قره‌باغ و اراضی اطراف نمی‌شود. آذربایجان از وجود پایگاه‌های روسی در مناطق تحت اشغال ارمنستان آگاه است (در واقع یکی از مهم‌ترین عواملی است که آذربایجان را از اقدام نظامی منع می‌کند).

با وجود اینکه روابط با ترکیه اهمیت بسیاری برای آذربایجان دارد، اما چند نقطه اختلاف بین دو کشور مشاهده می‌شود. اول اینکه آذربایجان گرم شدن روابط بین ترکیه و ارمنستان در سال ۲۰۰۹ و امضای پروتکل بین آنها را که گرچه در حل مناقشه بی‌نتیجه ماند، خیانت به حساب می‌آورد. آذربایجان نسبت به اینکه ترکیه این کشور را در جریان مذاکرات قرار نداده و این اتفاق را تنها از خبرها شنیده بود، بسیار ناخرسند بود. در نتیجه بعد از آن روابطشان به‌طور قطع بهبود نیافت. همچنین رژیم علی‌اف برخی از جنبش‌های اسلام‌گرای حزب عدالت و توسعه را که در خلاف جهت میراث سکولار ملغی آتاتورک است و آن را تهدیدی برای ماهیت سکولار دولت خود می‌بیند، به عنوان هشدار تلقی می‌کند. آذربایجان بر این باور است که در صورت رویارویی با روسیه نمی‌تواند به ترکیه اعتماد و تکیه کند. این کشور به‌دنبال امضای پروتکل بین ارمنستان و ترکیه بودجه دفاعی خود را به شدت افزایش داد؛ کاری که بیش از همه به صنعت دفاعی اسرائیل نفع رساند. با اعلام آشکار رشد منافع آذربایجان در خرید سلاح و حضور اسرائیل در این امر، می‌توان پی برد که سفر یعلون به آذربایجان در چارچوب اولین نمایشگاه بین‌المللی صنعت دفاعی در باکو بود. قریب به ۲۰ درصد غرفه‌های نمایشگاه را شرکت‌های اسرائیلی پر کرده بودند.

یکی از انتظارات آذربایجان این است که روابط نزدیک با اسرائیل چهره‌اش را بهبود می‌بخشد و به دیپلماسی آذربایجان در واشنگتن اعتبار می‌بخشد. آذربایجان کمک لابی‌های موافق اسرائیل را وزنه تعادلی برای نفوذ گسترده در سیاست خارجی امریکا که معطوف به لابی ارمنستان است،

در نظر می‌گیرد. در مورد لابی آذربایجان و اسرائیل گفته می‌شود آذربایجان هیچ‌گاه به اقدام علیه سامی‌گرایی نپرداخته است (نمایندگان جامعه یهودیت این مطلب را منتشر کرده‌اند).

منافع اسرائیل در روابط با جمهوری آذربایجان

مرز مشترک با ایران عاملی است تا آذربایجان منطقه بسیار ایده‌آل برای جاسوسی و جمع‌آوری اطلاعات از جمهوری اسلامی ایران باشد. از دهه ۱۹۹۰ با همکاری اسرائیل، ایستگاه‌های جاسوسی الکترونیک در مرز بین ایران و آذربایجان تاسیس شده و اسرائیل در سال ۲۰۱۱ آذربایجان را به‌منظور کنترل مرزها با تجهیزات هوایی بدون سرنشین مسلح کرده است. به نظر می‌رسد با توجه به اظهارات چند وقت یکبار مسولین، این دو بازیگر به همکاری تاکتیکی علیه ایران مبادرت می‌ورزند. اسرائیل در زمینه مبارزه با تروریسم نیز با آذربایجان همکاری می‌کند و در مواجهه با اقدامات گروه‌های تروریستی حزب‌الله همچون جلوگیری از اقدام علیه سفارت اسرائیل در آذربایجان و مدرسه یهودی که توسط خود اداره می‌شد، به این کشور کمک کرد. در مارس ۲۰۱۲ در مجله *فارن پالیسی* گزارشی منتشر شد که توجهات بسیاری به خود جلب کرد. این گزارش نشان می‌داد در اصل آذربایجان موافقت اسرائیل را جلب کرده است تا از تعدادی پایگاه علیه ایران استفاده کند. مقامات آذربایجان به سرعت و با هیجان این گزارش را تکذیب کردند. لیبرمن، وزیر امور خارجه اسرائیل، نیز در واکنش به این گزارش اعلام کرد: «برخی خبرنگاران نظامی از قوه تخیل بسیار بالایی برخوردارند و بهتر است سناریوی فیلم‌های تخیلی را بنویسند».

روابط بین اسرائیل و آذربایجان با تشویق آمریکا به‌عنوان عضوی از روابط مثلثی بین آذربایجان - ترکیه - اسرائیل شکل گرفت. در دهه ۱۹۹۰ تصور بر این بود که محور اسرائیل - ترکیه - گرجستان - آذربایجان با حمایت آمریکا، محور سوریه - ایران - ارمنستان - روسیه را موازنه خواهد کرد. در طول دهه گذشته بحران در روابط ترکیه - اسرائیل و جنگ گرجستان ایده محور را به چالش کشید، با این حال اسرائیل و آذربایجان روابط خود را مطابق با منافع غرب می‌بینند.

واردات نفت از آذربایجان دیگر نفع مهم اسرائیل است. بخش عظیمی از نفت مصرفی اسرائیل (حدود ۴۰ درصد) یا از خود جمهوری آذربایجان و یا از طریق آذربایجان از راه خطوط لوله

باکو - تفلیس - جیهان به اسرائیل وارد می‌شود؛ طوری که حتی یارانه شرکت ملی نفت جمهوری آذربایجان در استخراج نفت شمن اوایل در سواحل آشدود سهم داشت. گرچه این استخراج با ناکامی مواجه شد، اما به خوبی نشان داد که آذربایجان تمایل دارد با اسرائیل همکاری کند و در بخش انرژی سرمایه‌گذاری نماید. به دنبال کشف معادن گازی در سواحل مدیترانه، رافائل هاریاز سفیر اسرائیل در آذربایجان اعلام کرد که اسرائیل می‌تواند در زمینه انرژی به خصوص تاسیس شرکت ملی نفت از تجارب آذربایجان بهره‌مند شود.

۸۷

می‌توان روابط اسرائیل با آذربایجان را به عنوان اقدامی در جهت از بین بردن انزوایش در جهان اسلام و استمرار نفوذ در میان به اصطلاح متحدان پیرامونی تصور کرد. ایجاد رابطه نزدیک با آذربایجان به مثابه تلاش برای برقراری روابط نزدیک با کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز است که طبق گفته وزیر امور خارجه اسرائیل تلاش این کشور در جهت افزایش همکاری با کشورهای گرجستان، ترکمنستان، قزاقستان و ازبکستان است.

نقاط ضعف این اتحاد

اعمال فشار از جانب کشورهای همسایه

از میان شکاف‌های بزرگ موجود در روابط دوجانبه، فشارهای کشورهای همسایه بر روی آذربایجان است؛ چراکه برخی این اتحاد را با سوءظن می‌نگرند. برای مثال ایران به شدت از روابط استراتژیک بین دو بازیگر انتقاد می‌کند. در جریان سفر پرز به آذربایجان در سال ۲۰۰۹، رییس ستاد ارتش ایران این سفر را اقدامی در جهت نادرست و غیردوستانه در روابط ایران و آذربایجان قلمداد کرد. در حال حاضر با وجود این اختلافات بین ایران و آذربایجان، جمهوری آذربایجان هیچ علاقه‌ای به رویارویی مستقیم با همسایه جنوبی‌اش ندارد. این کشور نقاط ضعفش را در مقابل ایران می‌شناسد و به همین علت تاکید می‌کند که اجازه نخواهد داد از خاک کشورش علیه تاسیسات هسته‌ای ایران حمله‌ای صورت گیرد. جمهوری آذربایجان بیم آن را دارد که در صورت وقوع حمله علیه ایران و یا هرگونه برخورد بین ایران و کشورهای غرب، آذربایجان اولین کشوری خواهد بود که از واکنش ایران متضرر می‌شود. در حقیقت آذربایجان از هرگونه اقدام داخلی علیه دولت مرکزی

ایران نیز بیمناک است؛ چراکه برای این کشور پیامدهای منفی در پی خواهد داشت. از طرف دیگر این کشور به دلیل اینکه نخجوان زادگاه خاندان علی اف محسوب می‌شود و مسیر عبور آن در خارج از مرز جمهوری آذربایجان قرار دارد و از ایران می‌گذرد، به ایران وابسته است. پس از بروز تنش در روابط ترکیه - اسرائیل و حوادث ماوی مارمارا در ۲۰۱۰، ترکیه آذربایجان را تحت فشار قرار داد تا روابطش با اسرائیل را سردتر کند. مثلاً گفته می‌شود در سپتامبر ۲۰۱۱ سفیر ترکیه در آذربایجان تهدید کرد که اسرائیل قطع احتمالی واردات نفتی از طریق خطوط لوله تفلیس - باکو - جیهان را در نظر دارد. از دیدگاه آذربایجان هیچ تغییر استراتژیکی وجود ندارد که دلایل اتحادش با اسرائیل را تحلیل کند. از طرف دیگر ترکیه و آذربایجان در طول سالین بر عبارت «یک ملت، دو دولت» برای بازتاب میزان نزدیکی دو کشور تاکید کرده‌اند و طبیعی است در چنین وضعیتی برای آذربایجان کنار گذاشتن ترکیه امری بسیار دشوار است.

به‌رغم تمایل آذربایجان برای حفظ و گسترش روابطش با غرب از جمله اسرائیل، ترس از روسیه مانعی بر سر آن به‌شمار می‌آید. به عنوان نمونه جنگ گرجستان - روسیه، نشانگر اهداف نئوامپریالیستی روسیه در قفقاز بود. به‌علاوه جنگ گرجستان به آذربایجان نشان داد که امریکا قفقاز را در پشتی روسیه می‌داند و تمایلی برای رویارویی با روسیه بر سر منازعات این منطقه ندارد. روابط نزدیک روسیه و ارمنستان و مناقشه قره باغ، توانایی‌های آذربایجان را در پیشبرد روابطش با غرب تحت فشار قرار می‌دهد و این کشور را در مقابل افزایش نفوذ روسیه در منطقه بسیار آسیب‌پذیر می‌کند. روسیه چندین بار به‌صورت جدی اسرائیل را به دلیل فروش سلاح‌های پیشرفته به آذربایجان تحت فشار قرار داده است.

مساله ثبات رژیم علی اف و ماهیت سکولار جمهوری آذربایجان

یکی دیگر از ضعف‌های موجود در این اتحاد وابسته بودن آن به حکومت سلسله‌ای خاندان علی اف و یا حفظ ماهیت سکولار حکومت آذربایجان است. حیدر علی اف که پدر رییس جمهور کنونی مقام ارشد کا.گ.ب سابق و اولین دبیرکل آذربایجان در زمان شوروی بود، توانست با استفاده از شخصیت قدرتمند خود حمایت گسترده‌ای در میان مردم جذب کند. اما پسرش الهام علی اف

کاریزمای پدرش را ندارد و زمانی که این مقام به او رسید، بسیاری در توانایی‌های او در حفظ جایگاه پدرش به دیده تردید می‌نگریستند؛ با وجود این، الهام به مرور زمان شخصیت فکری خود را بهبود می‌بخشد. در سیاست آذری‌ها شجره‌نامه بسیار مهم است و بسیاری از خاندان علی اف از فساد دولتی منافع بسیاری عایدشان شده است که در واقع تنها به زوال کشور کمک می‌کند. از زمان استقلال این کشور در دهه ۱۹۹۰، انتخابات آزاد موضوع بحث و نزاع بوده است و با ملغی شدن محدودیت دوره ریاست جمهوری در ۲۰۰۹ اهداف استبدادی رژیم علی اف تقویت شد. در سال‌های اخیر انتقادات بر نقض حقوق بشر و محدودیت‌های شدید آزادی بیان (و نیز دستگیری روزنامه‌نگاران) افزایش یافته است، به طوری که در شبکه‌های اجتماعی و رسانه‌های بین‌المللی بازتاب گسترده‌ای دارد.

هویت سکولار اغلب شهروندان آذربایجانی به قوت خود باقی است، اما احیای باورهای مذهبی به‌ویژه در میان طیف جوان غیرقابل انکار است (که به‌نوبه خود در نتیجه تلاش‌های گروه‌های مذهبی در ایران، ترکیه و کشورهای حاشیه خلیج فارس برای اعمال نفوذ بیشتر است). گاهی واکنش‌های دولت در مقابل آنچه که افراط‌گرایی مذهبی نامیده می‌شود، نقض آزادی بیان به‌شمار می‌آید. از طرفی ارتش این کشور نیز از فساد رنج می‌برد، به طوری که خانواده‌های سربازان وظیفه به مسئولین رشوه می‌دهند تا فرزندانشان را از خط مقدم جبهه دور نگه دارند. در انتخابات سال ۲۰۱۳ انتظار می‌رفت با جایگزینی وزیر دفاع، اقدامی در جهت بهبود اوضاع ارتش صورت گیرد، اما این مشکل تاکنون پابرجا مانده است.

به‌علاوه آینده منابع انرژی آذربایجان که حدود ۹۰ درصد صادرات این کشور را شامل می‌شود، با سوالاتی مواجه است. استخراج نفت در سال ۲۰۱۰ به نقطه اوج خود رسید و پس از آن ذخایر نفتی کاهش یافت. در صورتی که این کشور منابع عظیم دیگری کشف نکند تا سال ۲۰۲۵ هیچ منابع نفتی نخواهد داشت. مقامات آذربایجان حداقل در سطح عموم این تهدید را کم‌ارزش تلقی کرده‌اند، مثلاً یک مقام آذری اعلام کرد: «نفت ما یک روزه تمام نخواهد شد و پیش‌بینی تولید گاز و طرح‌های دیگری داریم.» در این بین توان رشد اقتصادی آذربایجان و تداوم رژیم علی اف بدون منابع انرژی سوال برانگیز است.

فشارهای جهان اسلام

مشکل دیگر در روابط دوجانبه دشواری ایستادگی آذربایجان در مقابل فشارهای جهان اسلام مبنی بر جلوگیری از تعمیق روابط با اسرائیل (حداقل در سطح انظار عمومی) است. مخالفت آذربایجان با ایجاد سفارت و دادن رای مخالف به اسرائیل در اجلاس‌های بین‌المللی ریشه در همین امر دارد. دولت آذربایجان نگران است که افتتاح سفارت در تل‌آویو موجب دامن زدن به مخالفت جهان اسلام در مورد تصمیم‌گیری بر مناقشه قره‌باغ شود. در میان سازمان‌های بین‌المللی تنها سازمان همکاری‌های اسلامی آذربایجان را در این مناقشه حمایت می‌کند.

نتیجه‌گیری

درحالی‌که اغلب کشورهای جهان، ایران و به‌ویژه برنامه هسته‌ای ایران را تهدید می‌دانند، اما بیشتر آنها غیر از تعداد معدودی همچون آذربایجان و اسرائیل، آن را تهدید وجودی نمی‌پندارند. در عین حال همسایگی با ایران، آذربایجان را مجبور می‌سازد تا در مواجهه با این تهدید احتیاط را شرط کار خود قرار دهد، به‌طوری‌که سطحی از روابط و مکاتبات را با دولت تهران حفظ می‌کند. درباره روابط ویژه اسرائیل با آذربایجان در صورت وقوع تغییرات اساسی در آن کشور تردیدهایی به وجود می‌آید. دشواری پیش‌بینی فروپاشی دولت در دنیای واقعی درسی است که می‌توان از فروپاشی حکومت‌های قبلی گرفت و به یقین بعد از فروپاشی دولت، روابط با دولت جدید کمتر خواهد بود (از نمونه‌های بارز در این زمینه ایران و آفریقای جنوبی به استثنای ترکیه را می‌توان ذکر کرد). برای اجتناب از بروز چنین وضعیتی باید نشانه‌های ضعف در رژیم کنونی به دقت کنترل و مدیریت شود. آذربایجان از جهات بسیاری برای اسرائیل غیرقابل جایگزینی با کشورهای دیگر است و مجاورت این کشور با ایران جذابیت بیشتری برای اسرائیل ایجاد می‌کند. بنابراین می‌توان گفت دستاوردهای کنونی اسرائیل در برقراری روابط با آذربایجان برایش آن‌چنان حائز اهمیت است که با علم بر احتمال تغییر حکومت در آینده همچنان به این رابطه تداوم می‌بخشد. به هر روی باید احتیاط را در نظر داشت و از موقعیتی که هیچ‌گونه تدابیر قبلی در صورت تغییر دولت اندیشیده نشده است، تا حد امکان اجتناب کرد. باید در اظهارات مثبت‌اندیشانه و قاطع سخنگوی اسرائیل

درباره دولت علی اف که مورد اعتراض مردم معترض به رژیم علی اف بود، بازنگری کرد. آذربایجان مهاجران خود در سرزمین اسرائیل را سرمایه‌های خود محسوب می‌کند و از آن به عنوان یکی از دلایل برقراری این روابط نزدیک یاد می‌کند. اسرائیل نیز باید این دارایی را عامل یاری‌دهنده به تحکیم روابط فی مابین و منبع اطلاعات از تغییر در سیاست‌های داخلی آذربایجان تلقی کند.